EN İYİ YÖNETİME GİDEN YOL: ARİSTOTELES'İN SİYASET FELSEFESİ

Arş. Gör. Zeynep KANTARCI*

Özet

Aristoteles bilme etkinliğinin her türüne önemli katkılarda bulunan büyük bir filozoftur. Ardında fizikten siyasete, metafizikten biyolojiye kadar tüm bilgi alanlarını kucaklayıcı eşsiz eserler bırakan Aristoteles, deyim tam yerindeyse felsefenin babası sayılmaktadır. Ele aldığı konuları büyük bir titizlikle inceleyen Aristoteles, *Politika* adlı eserinde politik bir hayvan olarak nitelediği insanı siyasal ve toplumsal boyutları ile ele almıştır.

Anahtar kelimeler: Siyaset, Felsefe, Toplum, Devlet, Aristoteles.

THE BEST WAY TO THE MANAGEMENT: ARISTOTLE'S POLITICAL PHILOSOPHY

Abstract

Aristotle is a great philosopher who contributes to each type of knowing effectiveness. Aristotle left behind unique works from physics to politics and from meta-physics to biology, and is considered the father of the philosophy. Aristotle, examining the subjects carefully, qualifies the man as a politic animal in his book 'Politics', and deal with the man on the aspect of political and social.

Key words: Politics, Philosophy, Society, Government, Aristotle.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi içinde ne kadar geriye gidersek gidelim insanların hep birlikte yaşadığını görürüz. İnsanlar ilk ortaya çıktıkları andan itibaren aile, klan, kabile gibi topluluklar halinde ve birbirleriyle ilişki içinde yaşamışlardır (Arslan 2010: 177). Çünkü insanlar, hayatta kalabilmek ve hayatlarını devam ettirmek için diğer insanlara ihtiyaç duyar. Bu yüzden diğer insanlarla bir araya gelerek toplumlar oluşturur. Oluşturduğu bu toplumun da bir düzen içerisinde olmasını ister. Çünkü karmaşanın hüküm sürdüğü, düzenin olmadığı bir toplum varlığını sürdüremez. Düzensizlik ve karmaşa toplumda çözülmelere ve toplumun parçalanmasına neden olur. Bu yüzden karmaşa halinde toplumsal yaşamın sürdürülememesi, toplumsal düzenin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Öyleyse bir toplumda kargaşanın azalması ve toplumsal düzenin sağlanması için siyasal organizasyona ihtiyaç vardır.

İnsanoğlu toplumsal bir varlık olduğu ve diğer insanlarla birlikte yaşama eğiliminde olduğu için "Bir arada nasıl yaşayacağız?" sorusunu sormak kaçınılmazdır. Çünkü

* Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, zeynepkantarci@mynet.com

hayatımızı birçok insanla ayrılmaz bir bütün olarak iç içe geçmiş şekilde yaşarız. Bu yüzden diğerleri ile bir arada yaşama konusu dikkat edilmesi gereken bir konu olarak siyasetin özünü oluşturur (Law 2010: 161). Bundan dolayı toplumsal düzenin nasıl sağlanacağı, siyasal organizasyonun nasıl kurulacağı, bireylerin ihtiyaçlarının nasıl giderileceği, bireyler ile siyasal düzen arasında ilişkinin nasıl olması gerektiği, bireylerin siyasal düzene karşı olan yükümlülükleri, siyasal düzenin bireylere karşı olan sorumlulukları, en önemlisi adaletin sağlanması ve toplumun mutluluğunun gerçekleştirilmesi konuları filozofların ilgisini çekmiş ve siyasal olan üzerine rasyonel bir değerlendirme olan siyaset felsefesi, felsefi bir disiplin olarak gelişmiştir. Bu açıdan bakıldığında siyaset felsefesinin temelde insanın toplumsal bir varlık olduğu kabulünden hareket ettiğini görmekteyiz. İnsan toplumsal bir organizasyon içinde yaşadığı için, bu organizasyonun devamı ve düzenini sağlayan gücün nasıl oluştuğunu, kaynağını ve insanla olan ilişkisini felsefi açıdan ele alıp incelemek istemektedir (Dede 1996: 105). O halde siyaset felsefesi için siyaseti, siyasal düzeni, siyasal düzeni oluşturan farklı unsurları ve yönetim biçimlerini konu alan felsefe disiplinidir diyebiliriz. Siyaset felsefesi siyasal düzen ve hayatı tüm öğeleri ile rasyonel bir şekilde ele alarak toplumsal düzenin en iyi nasıl şekilleneceğini araştırır. Bundan dolayı siyaset felsefesi için siyasal olguların olması gereken açısından ele alınışıdır diyebiliriz (Cevizci 2010: 194-196).

Siyaset felsefesi, siyaset ile ilgili kurumlar ve kavramlar üzerine eleştirel bir düşünme etkinliğidir. Siyasetin kendisi pratik bir etkinlik iken siyaset felsefesi, bu pratik etkinlik üzerine teorik bir etkinlik olarak düşünülebilir. Genel olarak siyaset, devlet ve devlet yönetimiyle ilgili işleri düzenleme etkinliği biçiminde tanımlanmakta ve bu etkinliğe katılan vatandaşların bu tür etkinliklerde yapmış oldukları her türlü iş siyaset kavramının içine girmektedir. Siyasetin felsefi tarzda sorgulanması anlamına gelen siyaset felsefesi ise siyasete ilişkin kurumları ve etkinlikleri olması gerektiği biçimde ele alıp normatif bir tarzda görüşler ortaya koyan bir felsefe disiplinidir. Siyaset felsefesi iktidar, iktidarın kaynağı ve varlık temeli, meşruiyeti, iktidarın oluşmasına etki eden faktörler, en iyi yönetim biçimi, yöneticinin kim olması gerektiği, siyasete ilişkin kurumların düzenleme biçimi, birey-devlet ilişkisi gibi konularda olması gerekenleri sistematik bir biçimde öne süren bir disiplindir. Hatta devletin gerekli olup olmadığı, gerekliyse ideal statüsü ve ideal biçiminin ne olması gerektiği, devletin görevleri, işlevi ve amacının tartışıldığı muhafazakarlık, sosyalizm, faşizm gibi ideolojileri ve bu ideolojilerin meşruiyetlerini kendine konu edinen felsefi alandır (Gündoğan 2011: 146-147).

İnsanı anlamak için yaşadığı topluma, toplumu anlamak için de toplumu oluşturan insanlara bakmak gerekir. Bu yüzden siyaset felsefesi, felsefe disiplinleri içerisinde en çok etik ile yakından ilişkilidir. Her etik içersisinde bir siyaset teorisi barındırdığı gibi her siyaset teorisi de içersinde bir etik barındırır. Sadece etik bireysel bir insan için en iyi olanın ne olduğunu araştırdığı yerde siyaset felsefesi toplum için en iyi olanın ne olduğunu araştırır (Gündoğan 2011: 145-146).

Siyaset felsefesinin temelleri Eski Yunan'da atılmıştır. Bu çağda siyasal yaşamın kavranmasına yönelik olarak gerçekleştirilen soruşturmalar siyaset felsefesinin çerçevesinin çizilmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle Aristoteles'in insanı zoon politikon (siyasal bir hayvan) olarak tanımlaması insanı kavramaya çalışan her türden felsefenin siyaset olgusu üzerine düşünmeden olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir (Güçlü vd. 2003: 1308-1309). Siyaset konusu üzerine eğilen filozoflardan biri olan Aristoteles de insanı sosyal varlık olarak görür ve devleti toplumun iyi bir yaşam sürmesine yardımcı olmak için var olması gerektiğini düşünür. İnsanların refah içinde yaşamaları ve erdemli bir hayat sürmeleri için devleti gerekli kılan Aristoteles bir arada nasıl iyi bir yaşam sürüleceğine dair pratik bir rehber sunar (Law 2010: 249).

ARİSTOTELES'İN SİYASET FELSEFESİ

Aristoteles, kendisinden önceki gelişmeleri bir araya toplayan, çağının bütün bilgisini kucaklayan sistematik bir filozoftur. Bilginin hemen her kolu ile uğraşan ve hepsine karşı derin bir anlayış gösteren Aristoteles, çok yanlı sorunları birlik içinde ele almasıyla öğretisine sistem niteliği kazandırmıştır. Kendisinden önceki filozoflar belli bir problem alanını, gerçekliğin belli alanlarını incelerken Aristoteles şimdiye kadar ayrı ayrı ele alınanları bir araya getirerek bunları bir temel üzerinde birbirine bağlamıştır. Tanrının niteliklerine, balıkların sindirim sistemine, taşın düşmesine, dumanın yükselmesine ve daha birçok farklı konuya dair açıklamaları bir bütün içinde ele alması gerçekten şaşırtıcıdır (Droit 2013: 34). Bu yüzden Aristoteles, felsefe tarihi içerisinde silinmesi imkânsız izler bırakmıştır.

Eserlerinde ele aldığı konuları titizlikle inceleyen Aristoteles *Politika* adlı eserinde, siyaset konusunu ele almıştır. Ortaya koyduğu düşünceleriyle olması gereken bir siyasal düzen inşa etme çabasında olan Aristoteles, siyaset felsefesini oluştururken yaşadığı çağın siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlarını göz önünde bulundurmuştur (Gündoğan 2011: 147). Bu eserde insanın neden siyasi bir varlık olduğunu ele alarak vatandaşlık

kavramı üzerinde durur ve siyasi kurumları, yasaları inceleyerek ideal bir devleti meydana getiren şartları inceler.

Sistematik bir filozof olan Aristoteles'in siyaset felsefesi diğer felsefi disiplinlerle tutarlılık arz eder. Aristoteles için her varlığın yöneldiği bir amaç vardır. O halde her varlık gibi insanın da yöneldiği bir amaç vardır. İnsanın amacı iyiyi gerçekleştirmesidir. Peki, insan için söz konusu olan en yüksek iyi nedir? Aristoteles'e göre doğadaki bir varlık için en yüksek iyi onu diğer varlıklardan ayıran yönünü yani özünü gerçekleştirmesi olduğu için insan da kendi varlığını diğer varlıklardan ayıran yönünü yani insana ait özü gerçekleştirdiğinde nihai amacı olan en yüksek iyiye ulaşmış olacaktır. İnsan için bu öz akıldır. Yani insan akla uygun yaşayarak özünü gerçekleştirdiğinde nihai hedefine ulaşır. Nihai hedef *eudaimonia* yani mutluluktur. Bu mutluluk insanların dilek, istek ve beklentilerinin gerçekleşmesine yönelik, özleme dayalı, şans eserine ve tesadüfe bağlı bir mutluluk değildir. Aksine mutluluk insanın elde etmek için çalışıp çabaladığı peşinden koştuğu bir şey olmalıdır. Çabanın sonucundaki mutluluk iyi ve başarılı bir hayatta gerçekleşir (Hoffe 2008: 62-63). Fakat insan bu amacına tek başına erişemez, tek başına mutlu olamaz. Kişi ancak bir toplumun üyesi olmakla bunu gerçekleştirebilir, toplumdan yalıtılmış kişi kendini gerçekleştiremez, mutluluğa ulaşamaz. Bu yüzden insan, özünü ancak toplum içinde başkalarıyla bir arada yaşayarak gerçekleştirebilir. Yani mutlu bir kişisel yaşamın toplumsal ve siyasal boyutları vardır. Bundan dolayı Aristoteles'in çokça zikredilen insanın doğası gereği siyasi bir hayvan olması deyişi ile kastettiği budur. Toplumsal ve siyasal düzen bireyin mutluluğunu ve gelişimini olanaklı kılar (Magee 2004: 39). Öyleyse insanın kendisini gerçekleştirmesi ancak toplumsal ve siyasal düzende mümkün olur. Mutlu olma hedefine tek başına erişemeyen insanoğlunun bir araya gelerek kurduğu ortaklık iyi bir amaç için bir araya gelmiş insanlardan oluşan devlettir. Bütün insanlar eylemlerinde iyi olduğunu düşündükleri şeyi amaçladığı için o halde tüm ortaklıklar iyi bir şeyi amaçlar. Devlet ise tüm diğer ortaklıkları kapsayan en yüksek iyiyi kendisine amaç kabul edinen en büyük ortaklıktır. İyi bir şey yapmak için toplanmış bir bütün olan devlet Aristoteles için şehir devlettir. Platon'da devlet ne kadar büyükse o kadar iyidir düşüncesinin tersine Aristoteles'te devlet ne kadar küçük olursa herkes siyasette o kadar etkin olabilir. İşte insanı politik hayvan olarak tanımlamasındaki kasıt herkesi yönetime etkin olarak katmaktır. Bu yüzden insan doğasına en uygun yönetim şekli şehir devlettir (Aristoteles 2007: 6).

Şehir devletinin varoluşunu Aristoteles meşhur dört neden öğretisi ile meşrulaştırır. Şehir devlet belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan yurttaşların oluşturduğu

topluluktur. Bu şehir devletin maddi nedenini oluşturur. Şehir devletinin formel nedeni yurttaşların yaşam biçimidir. Yani şehir devletinin siyasi yapısı, anayasasıdır. Bu anayasa ile şehir devlette yaşayan insanlar belli bir düzene sokulur ve şehir devlette yer alan kurumların faaliyetleri belirlenir. Anayasa insandaki ruh gibidir, topluma düzen verici role sahiptir. Şehir devletini onu yönetecek kimselere gereksinim duyar, bu da fail nedendir. Otorite sahibi olan bu yöneticinin nasıl bir doğası olması gerektiği anayasa tarafından tanımlanır. Şehir devletin belli bir amaç için bir araya gelen insanlardan oluştuğunu söyleyen Aristoteles'e göre şehir devletin ereksel nedeni yurttaşlarının iyi hayatı ya da mutluluğu olduğunu belirtir (Cevizci 2011: 138).

Aristoteles, kendi kendine yetemeyen insanların zorunlu olarak bir araya gelmesiyle kurulan bir ortaklık olan devleti, onu oluşturan parçalardan hareket ederek incelemeye başlamıştır. Ona göre toplumun kaynağı ailedir. Doğanın gereği olarak türün çoğalması için erkek ve dişinin bir araya gelmesi ve insanların günlük ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla erkek ile kadın, köle ile efendi arasındaki birleşmelerden ilk toplum olan aile meydana gelmiştir. Aristoteles'e göre ilk toplum olan aileyi incelerken kölelik konusuna büyük yer vermiştir. Çünkü eski zamanlarda köleler ailenin bir parçası sayılırdı. Yapısı gereği kendisine ait olmayan başkasına ait olan yani doğası gereği köle olan, günlük ihtiyaçların karşılanması için bir hizmetkar, başkasının yaşamasını mümkün kılan bir araçtır. Aristoteles için kölelik zorunlu değildir fakat gereklidir. Çünkü kimileri doğuştan baş eğmek, itaat etmek için yaratılmışken kimileri de yönetmek, buyurmak için yaratılmıştır. Kimileri yönetir, kimileri yönetilir. Bu yöneten-yönetilen ilişkisinin çok farklı şekilleri vardır ve bu durum her yerde mevcuttur. Örneğin canlı bir varlık, akıl ve bedenden oluşur. Bunlardan doğası gereği akıl yöneten, beden ise yönetilendir. Fakat Aristoteles'in meşru kabul ettiği doğal köleliktir. Bir kişinin uyguladığı şiddet ve sahip olduğu üstün kudret yoluyla bir başkasına boyun eğdirerek onu köle yapması ve o kişiyi mülk haline getirmesini savunulacak bir durum olarak kabul etmez. Köleyi efendiye ait bir mülk olarak değerlendiren Aristoteles (Nasıl ki geminin hareket etmesi için dümen, dümenin hareket etmesi için de canlı bir insan gerekliyse köle de bir insanın yaşamasını mümkün kılan bir araç, onun mülkünün parçasıdır.) buradan hareketle para kazanma mülk edinme konusuna da değinmiştir. İyi bir yaşam için mülkün olması gerektiğini savunan Aristoteles için bir nesnenin iki kullanımı vardır. Örneğin bir ayakkabı giyilebilir bu onun yerinde kullanımıdır. Aynı ayakkabı başka nesne ile değiştirilerek ihtiyaç duyulan başka bir şeye sahip olmak ise ayakkabının yerinde kullanılmamasıdır. Aristoteles bu değiş tokuşu doğaya aykırı görmez. Çünkü bir mal yararlı bulunan başka bir şeyle değiş tokuş edilmiştir. Aristoteles için mülk elde etmenin

doğal olmayan yanı ise ticaret ile para ile mülk elde etmektir. Çünkü onun sınırı yoktur. Mülk elde etmenin doğal yolu evin, toprağın ustaca kullanılması ile olur. Zenginlik elde etmenin en kaçınılması gereken durumu ise paranın kendisinden kazanç sağlamak yani faizle para vermek olan tefeciliktir (Aristoteles 2007: 12-30).

Aile, günlük ihtiyaçların karşılanması için yeterli bir toplum olmasına rağmen insanın günlük ihtiyaçlarının ötesine uzanan diğer ihtiyaçlarını karşılaması bakımından yetersiz olduğu için birkaç ailenin birleşmesi ile köyler oluşmuştur. İyi yaşamı güvence altına almak için köylerin birleşmesiyle oluşan son ortaklık ise kendi kendine yeten site ya da şehir devlettir. İnsan topluluğunun tam tamına en gelişmiş biçimi devlettir. Devlet ile tamamlanması gereken süreç tamamlanarak başlangıçta yaşamı güvence altına almak için bir araç olarak görülen devlet iyi yaşamı güvence altına alma durumuna gelmiştir. Kendinden önce ortaya çıkan ortaklıklar nasıl doğalsa site de tamamen doğal bir ortaklıktır ve diğer ortaklıkların sonucudur. Aynı zamanda diğer bütün ortaklıkların varlığını sürdürmesini amaçladığı için en nihai iyi, kusursuzluk ve kendi kendine yeterliliktir (Aristoteles 2007: 13).

İnsan doğası gereği politik hayvan olduğu için devlette yaşamak onun doğasına en uygun olandır. Çünkü devleti olmayan bir kişi ya Tanrı gibi her yönden kendi kendine yeterli olan insanüstü bir varlık ya da insandan daha aşağı, amacı ve kuralı olmayan bir varlıktır. Oysa insanlarda devlet denilen ortaklığa karşı doğal bir dürtü olduğu için insanlar bir ortaklıkta yaşayıp, bu ortaklığın devamını sağlamak isterler. Bu yüzden insanların yasa ve ahlak kurallarına bağlanması, hem yönetenin hem de yönetilenlerin kendilerini erdemle donatmaları gerekmektedir. Çünkü yöneten kişi kendine hâkim ve adaletli olmazsa iyi yönetemez, yönetilen de asi olursa iyi yönetilemez. Öyleyse birinin tamamen yönetmesi diğerinin tamamen itaat etmesi için erdemden pay almaları gerekmektedir. Yani hem yönetende hem de yönetilende ahlaki erdemin bulunması şarttır. Fakat yöneten ile yönetilen arasında farklılık olduğu için ahlaki erdemlerde de farklılık vardır. Yöneten de yönetilen de kendilerine gerektiği kadarı ile erdeme sahip olmalıdır. Herkes kendi işini yapabilmek için işi için gereken erdemden gerek duyduğu miktar kadar pay almalıdır. Yani bir yöneticiden, iyi yönetebilmesi için adalete ve cesarete sahip olması, yönetim konusundaki bilgisinin tam ve eksiksiz olması beklenirken bir ayakkabıcı için böyle bir beklenti söz konusu olamaz. Bu ayakkabıcının ahlaki erdemden yoksun olması gerektiği anlamına gelmez. Bu durum her ikisinin de doğalarının tamamen farklı olmasından kaynaklanır ve herkes kendi doğasına özgü erdemlere sahip olmalıdır (Aristoteles 2007: 35-36).

Aristoteles için devletin erdeminin sağlanması ancak bütünün parçasından hareket etmekle mümkün olur. Aile, devlet denilen bütünün bir parçası olduğu için erkek ile kadın, çocuk ile baba, her birine ait erdemler, birbirleriyle olan ilişkilerde neyin doğru neyin yanlış olduğu incelenmelidir. Çünkü ailenin iyi olması devletin iyi olmasında da fark yaratacaktır. Örneğin bugün çocuk olan yarın vatandaş olacak ve siyasi hayata katılacağı için eğitilmesi gerekmektedir. Aristoteles mükemmel bir bütün oluşturmanın yolunun bütünü oluşturan parçalarının mükemmel olmasından kaynaklanacağını belirtirken her bir parça kendine uygun erdeme sahip olarak mükemmel bütüne ulaşılacağını dile getirir (Aristoteles 2007: 37).

Aristoteles, devlet denilen ortaklığın en iyi türünün hangisi olduğu yönündeki sorgulamasında iyi yönetimi ile üne kavuşmuş sitelerde hazırlanan anayasaları inceleyerek bu anayasalarda neyin iyi ve yararlı olduğu, neyin kötü ve zararlı olduğunu görmek istemiştir. Bunun için bir ortaklık biçimi olarak gördüğü devleti ele alarak, eğer devlet bir ortaklıktan ibaretse devlette paylaşılan şeyler ve bunları paylaşan ortaklar olduğunu belirterek vatandaşların ya her şeyi paylaştıklarını ya da hiçbir şeyi paylaşmadıklarını dile getirmiştir. Hiçbir şeyi paylaşmak imkânsız olduğu için bir devletin vatandaşları en azından üyesi oldukları devletin topraklarını paylaşırlar. Bu cevabın beraberinde getirdiği diğer bir soru ise eğer söz konusu olan devletin iyi yönetilmesi ise bütün vatandaşların paylaşılabilecek olan her şeyi paylaşmaları mı yoksa bazılarını paylaşıp bazılarını paylaşmamalarının mı daha iyi olduğu sorusudur. Buradan hareketle Platon'un *Devlet* adlı eserinde dile getirdiği çocukların, kadınların ve mülklerin ortak olması düşüncesini eleştirerek bu önerinin ortaya çıkaracağı zorluklardan söz etmiştir. Aristoteles'e göre çocukların, kadınların ve mülklerin ortak olması sakıncalıdır. Çünkü devlette, bir şey için (mülk, kadın, çocuk) herkes aynı anda hem " benim" hem de "benim değil" diyorsa bu devletin tam birliğinden söz edilemez. Devletin yok olmaması için birliğin sağlanması şarttır. Ayrıca bir şeye sahip olanların sayısı ne kadar çoksa mülke olan saygı o kadar az olacağı için ortak mülkiyet sakıncalıdır. Çünkü insanlar kendi sahip olduklarına ortak sahip olduklarından daha fazla özen gösterir, daha çok ilgilenirler, her türlü tehlikeden sakınır ve korurlar. Eğer kadınlar da ve çocuklar da ortaklık olsa bir baba "oğlum", bir oğul da "babam" diyemeyeceği için sevgi duyguları pek sıcak olmayacaktır. Sevginin olmadığı yerde de karşılıklı dayanışma, birbirleriyle ilgilenme söz konusu olmayacağı için bu durum devlet için tehlike yaratır. Zaten ortak yaşam ve ortak mülkiyet başarılması zor bir durumdur. O halde her insanın özel mülkü olması ve mülküyle meşgul olması her

bakımdan en iyi olandır. İyi bir yaşam sürmek için kişinin sahip olduğu mülkü olmalıdır (Aristoteles 2007: 38-51).

Aristoteles devletin biçimi, işleyişi, toplumsal hayatı düzenleyen kuralları, bu düzeni sağlayan yöneticileri ele almadan önce siyasi işlerde başarılı olan toplumların (Girit, Lakedemonya, Kartaca) anayasaları üzerine bir inceleme yapmıştır. Ayrıca usta politikacı veya filozof olarak adlandırdığı (Phaleas, Hippodamos, Philolaos… gibi) kişilerin yasa yapma ile ilgili görüşlerine değinerek ve onları değerlendirerek devletin oluşumu konusunu kendisine göre ele almıştır. Aristoteles parçalardan oluşan herhangi bir bütün gibi devlet de parçalardan oluştuğu için önecelikle devletin parçası olan vatandaşın incelenmesi gerektiğini düşünmektedir ve bu yüzden Aristoteles öncelikle kime vatandaş denmesi gerektiğini sormaktadır. Aristoteles için vatandaşın ne olduğu üzerine bir uzlaşım yoktur. Mesela demokraside vatandaş olarak tanımlanan birinin oligarşide vatandaş olarak tanımlanmaması durumuna rastlanabilir. Vatandaş bir yerde ikamet eden olarak tanımlandığında ise kölelerin ya da yabancıların bir ülkede ikamet ettikleri halde vatandaş olarak kabul edilmediği ile karşılaşırız. Mahkemelere başvuru hakkına sahip olanı, hakkında dava açılabilen ya da dava açabilen kişileri vatandaş kabul etmek de kişinin devlete katılımını eksilteceği için sıkıntı yaratacaktır. Öyleyse vatandaş kime denmelidir? Aristoteles için tüm haklara sahip olan vatandaştır, şeklinde tanımlama en uygun olanıdır ve vatandaşı bütün diğerlerinden etkili bir biçimde ayıran yasal, siyasi ya da idari mevkilerde görev almasıdır. Genel olarak vatandaş, hem yönetmede hem de yönetilmede pay sahibi olan kişidir; bu her yönetim şeklinde aynı olmasa da iyiliğe uygun olan bir yaşam amacıyla yönetebilip yönetilebilen ve de yönetmeyi ve yönetilmeyi seçen kişi anlamına gelir. Nasıl ki bir gemici tayfadan biriyse bir vatandaş da topluluktan biridir. Tayfanın her üyesinin farklı görevleri (kürekçi, dümenci, gözcü) vardır ve her üye kendine düşen görevi yerine getirirken aynı zamanda bütün tayfanın ortak amacı ise yolculuğun güvenli geçmesini sağlamaktır. Benzer şekilde her ne kadar birbirlerine benzemeseler de bütün vatandaşların amacı topluluğun yani vatandaşı bulundukları anayasanın güvenliğidir. Bir site birbirinden farklı kişilerden oluştuğu için bütün vatandaşların iyiliği de bir olmaz. Bir yönetici iyi yönetmenin nasıl olması gerektiğini, iyi buyruk vermenin nasıl olduğunu bilmesi gerekirken bir yönetilen iyi itaatin nasıl olması gerektiğini bilmelidir. Fakat ortak olan bütün vatandaşların iyiliğinin sağlanmasıdır. Çünkü bu devletin var oluşu için gereklidir. Öyleyse bütün insanlarda ortak olan iyi bir yaşam sürme isteği, insanları bir araya getirmiş ve herkesin iyi yaşama katkı sağlamayı amaçlaması devletin de asıl

amacı olmuştur. O halde kamunun yararını gözeten, herkesin iyiliğini amaçlayan bir siyasi düzenin doğru olması gerekir (Aristoteles 2007: 80-88).

Aristoteles kamu yararını gözeten yönetimleri doğru yönetim, belli bir kesimin yararını gözeten yönetimleri ise sapma olarak nitelendirerek doğru yönetimleri ve doğru yönetimin karşılığı olan sapmaları şöyle sınıflandırır: Krallık, kamu yararını amaçlayan bir kişinin yönetimi. Aristokrasi, kamu yararını düşünen seçkin kişilerin yönetimi. Politeia, tüm topluluğun iyiliğini amaçlayan çoğunluğun yönetimi. Krallığa karşı tiranlık, aristokrasiye karşı oligarşi, politeiaya karşı demokrasi sapma olarak nitelendirilir. Tiranlık, tek yöneticinin kendi yararına olan tek kişinin yönetimi. Oligarşi, varlıklı insanların kendi yararını düşündüğü grup yönetimi. Demokrasi, varlıklı olmayan çoğunluğun yönetimi (Aristoteles 2007: 93).

Aristoteles'e göre devlet tek kişi, birkaç kişi ya da çoğunluk tarafından yönetilebilir. Önemli olan devletin yönettiği insanların çıkarlarını gözetmesi, herkesin iyiliğini düşünmesi ve vatandaşlarına yaşanmaya değer bir yaşam sağlamasıdır. Devlet sadece aynı yerde yaşayan insanların kötü davranışlar sergilemesini engelleyen, mal ve hizmetlerin değiş tokuşunu düzenleyen bir yapı olmamalıdır. Devlet, herkesin ailesi ile akrabaları ile tam ve tatmin edici bir hayat süreceği şekilde en iyi yaşamı sağlamayı amaçlamalıdır. Devlet iyi yaşama katkıda bulunmalıdır. Bundan dolayı tek kişinin yönetimi olan krallık genelin iyiliğini düşündüğü için sadece tek kişinin çıkarının gözetildiği, despot ve adaletsiz yönetim olan tiranlıktan iyidir. Yine aristokraside bilgi ve düşünüşçe seçkin olan çoğunluk genelin yararını düşündüğü için sadece kendi zenginliklerine zenginlik katmak amacıyla kendi çıkarlarını düşünen varlıklı kişilerin yönetimi olan oligarşiden iyidir. Aynı şekilde politeiada yöneten çoğunluk genelin yararını amaçladığı için zenginliğe sahip olmayan yığının siyasi yetkiyi kendi çıkarlarını korumak için kullandığı yönetim şekli olan demokrasiden iyidir. Devletin amacı toplumdaki herkesin iyiliğini sağlamak ise genelin çıkarlarını gözeten yönetim şekli doğru bunu sağlamayan yönetim şekli yanlıştır. Buna göre devletin iyi olup olmaması devleti yönetenlerin sayısına bağlı değildir. Yönetim şeklinin doğru olup olmadığını gösteren ölçüt devletin herkesin iyiliğini ve yararını amaçlaması ve genelin çıkarlarını koruması olmalıdır (Aristoteles 2007: 94-107).

Aristoteles için krallık, aristokrasi ve politeia iyi yönetim şekilleri olup, bunlara karşılık gelen tiranlık, oligarşi ve demokrasi sapma yönetimlerdir. Bu yönetim şekillerinin çok olması devleti oluşturan parçaların çok olmasından kaynaklanır. Devlet bir sürü değişik kesimden oluşur. Örneğin nüfusa baktığımızda zenginleri, yoksulları, orta hallileri

görüyoruz. Zenginlerin silah sahibi güçlü, yoksulların güçsüz, silahsız olduğunu görüyoruz. Halkı tarım yapanlar, ticaret yapanlar, beden gücü gerektiren işlerde çalışanlar olarak ayrıldığını görüyoruz. Soy, erdem bakımından da insanların farklılaştığını görüyoruz. Böylece devleti oluşturan parçaların biçim bakımından farklı olması devletin de biçim bakımından farklılaşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı parçalar arasındaki farklılıklara ilişkin ne kadar düzenleme varsa o kadar yönetim biçimi olmalıdır.

Bu yönetim şekillerinden politeiada, yoksulların zenginler üzerinde herhangi bir üstünlükleri yoktur. Bu sınıflardan biri diğerini idaresi altına almaz, her ikisi de aynı düzeydedir. Herkes eşit ölçüde pay sahibidir. Çoğunluğun kararı üstün geldiği için bariz bir eşitsizlik söz konusu değildir. Politeia, çoğunluğun egemenliği ile azınlığın hâkimiyeti, zenginlerin egemenliği ile yoksulların hâkimiyeti arasında bir dengenin hayata geçirildiği siyasi yapıdır. Aristoteles'in gözünde politeia güç dengesini elinde tutanın orta sınıf olduğu bir yönetim şeklidir. En iyi siyasi yapının politeia olduğunu söyleyen Aristoteles onu gerçekleştiren pek az devlet olduğunu belirtir. Çünkü devletler iki aşırı uç olan demokrasi ya da oligarşi haline gelme eğilimi gösterirler. Aristoteles için devlet, oligarşiyi savunanların dile getirdiği gibi görevi ne zenginliği arttırmak olan bir kurum ne de demokratların öne sürdükleri gibi insanlara eşitlik getirmeyi amaçlayan bir güçtür. Devletin amacı insanlara iyi, erdemli bir hayat sunmaktır. Yönetme hakkının politik topluma en fazla katkı yapan, mülkiyet ve özgürlük bakımından olduğu kadar bilgi ve erdem bakımından da zengin olan seçkin insanlara veren yönetim de ideal yönetimdir (Aristoteles 2007: 94-95).

Zengin yoksulu gözetmeksizin yönetim sürüyorsa bu oligarşi adını alır. Oligarşi, pek varlıklı olmayanların sayıca daha üstün olmasına rağmen yönetimde bulunmamaları, mülke sahip olan azınlığın ise yönetime katılımının açık olduğu bir yönetim şeklidir. Oligarşiyi değerlendiren Aristoteles oligarşi için farklılık değerlendirmelerinin yapılmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Yani daha küçük ama zorunlu olan kamu görevlerine gelme koşulunun düşük, daha büyük kamu görevlerine gelme koşulunun ise çok daha yüksek olduğu ikili bir ölçü olmalıdır. Oligarşilerde gerekli kılınan mülk miktarına ulaşan herkes, anayasada bir pay alma hakkına sahiptir. Bu durum belli mülk sahibi insanların vatandaşlığa katılması anlamına gelir. Yani vatandaşlığa hak kazananlar daima halkın iyi türünden olanlar arasından seçilmelidir. Böyle bir yönetim şekli de güvenliğini ancak iyi bir düzen yürüterek güvence altına alabilir (Aristoteles 2007: 215-216).

Güç yoksul kişilerin elindeyse ve onlar zenginlerin çıkarlarına bakmıyorsa burada halk yönetimi söz konusudur. Demokrasi adı verilen halk yönetiminde ise halkın iradesi, halkın üstünlüğü esas kabul edilir. Vatandaş olarak kabul edilenlerin yönetimde söz söyleme hakkı vardır. Vatandaşların arasında ekonomik olarak büyük farklılıkların ve imtiyazlı ayrıcalıklarının olmaması gerektiğini savunan demokrasi eşitlik ilkesine dayanır. Buna ilaveten demokrasilerde eşitlik liyakate dayanmaz, sayısal eşitlik olarak demokratik bir adalet görüşü vardır. Halk egemen olmalı ve çoğunluk neye karar verirse nihai o olur, adalet budur. Vatandaşlar arasında eşitlik sağlanmalıdır. Sırasıyla yönetmek ilkesine bağlı kalınmalıdır. Tüm vatandaşların kamu görevleri için elverişli olmalıdır. Herkesin her vatandaşı ve her vatandaşın sırayla herkesi yönetmesi ya tüm ya da en azından eğitim gerektirmeyen kamu görevlerinin kura yoluyla doldurulması gerekir. Kamu görevi süresinde mülk şartı aranmamalıdır. Yani zenginlerin ve yoksulların yönetimde tam olarak aynı etkiye sahip olmalarını ve herhangi bir bireyin değil, eşit ve sayısal bir temel üzerinde herkesin hep birlikte egemen yetkiyi elinde bulundurması gerekir Bütün vatandaşlar arasında seçilen ve tüm konularda hüküm verme yetkisi olan bir meclis olmalıdır ve meclis egemen güç olmalıdır. Yönetimin esası eşitlik ve özgürlük olduğu için eşitlik ve özgürlükten ödün verilmemesi gerekir. Herkesin her şeyde eşit hakkı olduğu göz önünde tutularak bu yasalarla güvence altına alınmalıdır ki yönetimin sürekliliği sağlansın. Yıkıcı unsurlara karşı yönetim tetikte olmalıdır. Özellikle halkın desteğinin kazanılmasına önem verilmelidir. Yoksullar gözetilmelidir. Çünkü demokrasinin bozulmasının sebebi yoksulluğun artmasıdır (Aristoteles 2007: 205-214).

En iyilerin yönetimi olarak adlandırılan aristokrasi liyakate dayalı bir yönetim şeklidir. Yani kamu görevi için yapılacak seçim liyakate dayanır, en iyi eğitim görmüş kimseler ileri gelenler olarak adlandırılır ve en yüksek mevkiler vatandaşların en iyilerine dağıtılır. Bu liyakatin ölçütü ise erdemli ve bilgice en üstün olmaktır. Üstün liyakate sahip vatandaşlara iyi insanlar olarak bakılır ve yönetimde onların sözü geçer.Yönetim erdem bakımından mutlak olarak en iyi olanlardan oluşur. Aristokraside en ahlaklı ve en aydın üstün kesimin oluşturduğu azınlık halkın çıkarları doğrultusunda yönetir (Aristoteles 2007: 136-137).

Gücün tek kişide olduğu yönetim şekli monarşidir. Eğer monark halkın çoğunluğunun yararını gözetip çıkarlarını korursa iyi bir yönetici olur. Fakat monark kendi zenginliği artırmak, erkini korumak için toplumun genelini ezen, türlü türlü entrikalar çeviren bir tirana dönüşürse en kötü yönetici olur. Aristoteles tiranlık üzerinde detaylı bir inceleme yaparak öncelikle tiranlığı tüm yönetim şekillerinin kötü yanlarını bünyesinde

barındıran bir yönetim şekli olduğunu belirtir ve en kötü yönetim şekli olduğunu dile getirir. Tiranın en belirgin özelliği kişisel çıkarlarını göz önünde tutması ve halkın isteklerini dikkate almaması; mal, mülk, para, itibar peşinde koşmasıdır. Bundan dolayı halkın düşmanlığını kazanan tiran dışardan paralı askerler ile kendi can güvenliğini sağlar. Halka korku salar, şiddet uygular, hor görür, kötü muameleye maruz bırakır. Böyle bir halk tiranı devirmek için fırsat kollar. Küçük görülen, hor görülen bir halk tirana karşı öfke duyar. Tiran ise kendisine düşman olan halkına karşı uyanık olmalıdır. Sitesinde ikamet edenlerden sürekli haberdar olmalı, halkı daima gözü önünde tutmalıdır. Entrikalar çevirmeli, gruplar arasında sorun çıkarmalı, dostu dosta, zengini zengine karşı kışkırtmalıdır. Yönetilenleri birbirine düşürmelidir ki kendine karşı ayaklanmasınlar. Halk eğitilmemeli, bilinçlendirilmemeli, güçsüz ve cılız bırakılarak boyun eğmesi sağlanmalıdır (Aristoteles 2007: 188-200).

Aristoteles'in herkesin iyiliğini amaçlayan devletinin aksine sadece kendi yararını ve çıkarını amaçlayan tiran hakkındaki görüşleri de dikkat çekicidir. Tiran ile kralı kıyaslayan Aristoteles tiranın yönetimindeki halkın hoşnutsuzluğunu dile getirirken tiranın halkından gelebilecek tehlikelere karşı kendini yabancı paralı askerler ile korumaya alma ihtiyacı duymasını vurgular. Oysa kralın koruyucuları kendi vatandaşları olması toplumun kralın yönetiminden memnun olduğunun bir göstergesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere Aristoteles'in öngördüğü hükümdar MACHIAVELLİ'nin de dile getirdiği tarzda amacına ulaşmak için her türlü çabayı meşru sayan, halkını uyutan, yoksullaştıran, kendi çıkarları için gözünü kırpmadan vatandaşlarını asıp kesen bir şarlatan değil, aksine kendini en yüce erdemlerle donatmış bir kişi olmalıdır (Aristoteles 2007: 111).

Ayrıntılı olarak tüm yönetim şekillerini inceleyen Aristoteles ortak çıkarı gözeten, toplumun genel yararını amaçlayan yönetim şekillerini doğru ve adil bulurken sadece yöneticilerin çıkarlarına hizmet eden yönetim tarzlarının despot, kötü ve adaletsiz sonucuna ulaşır. Çünkü Aristoteles için erdem orta yoldan gitmek, mutlu yaşam ise erdeme göre şekillenen özgür ve engelsiz bir yaşamdır. En iyi yaşam, iki uç arasında, her iki uçtakilerin de ulaşmalarına açık bir ortalamadan oluşan orta yol olmalıdır. Aynı ilke devlet için de geçerli olmalıdır. Devlet ancak yaşanmaya değer iyi bir yaşam sağlarsa iyi bir devlet olur.

Bütün devletler zenginler, yoksullar ve bunların arasında yer alan orta sınıfın olduğu üç kesimden oluşur. Son derece zengin, iyi görünüşlü, kuvvetli ve soylu olanlar ile son derece yoksul, zayıf ve ezilmiş olanlar birbirine uç iki kesimdir. Zenginler bir yönetime

itaat etmezken, yoksullar itaatkârdır. Zenginler şana, şöhrete, başarıya sahip olduğu için kamu görevlerine gelmek isterken, yoksullar kamu görevlerini gerçekleştirmede isteksizdirler. Devlet bu iki aşırı uç insandan oluşmaktansa mümkün olduğunca birbirine benzer ve eşit insanlardan oluşmayı amaçlamalıdır. Bu birbirine benzer insanlar zenginler ile yoksullar arasındaki orta kesimde bulunur. Orta kesim iki grup arasındaki en sağlam gruptur. Ne yoksullar gibi başkalarının mallarına göz dikerler, ne de yoksulların zenginlerin mallarına göz diktiği gibi onların mallarına birileri göz diker. Ortada yer alanlar en avantajlı, en güçlü olanlardır. Öyleyse orta sınıfın geniş yer kapladığı bir devlet bölünme tehlikesinden uzaktır. Bu yüzden devlet nüfusun orta kesimini devlete bağlanmak için çaba sarf etmelidir (Aristoteles 2007: 142).

Devlet tüm toplumun iyiliğini gözetmek zorundadır. Devlette amaçlanan bu iyilik adalettir. Adalet olmadan devletin yaşayışının ve işleyişinin devam etmesi mümkün değildir. Adalet olmadan devlet iyi yönetilemez. Devletin iyi yaşamı sağlaması için eğitim, erdem, yetenek en çok göz önünde bulundurması gereken şeylerdir. Fakat adalet bir devlette bulunması gereken en yüce erdem olmalıdır. Adalet olursa beraberinde tüm diğer erdemler gelir. Toplumdaki adalet herkes için eşitliktir. Devlet eşit olanlara eşit, eşit olmayanlara da eşit olmayan haklar verdiği zaman adil devlet olur. İnsanlar yapıları, kişisel özellikleri ve yetenekleri bakımından farklı olduğu için devlet tarafından farklı muamele görmelidir. Aristoteles için adalet; faydanın, iyinin ya da nimetlerin bir toplumda hak etme yani layık olma ölçütüne göre dağıtılmasıdır (Aristoteles 2007: 116).

Aristoteles'e göre bir devlette olması gereken üç unsur vardır ve devletin iyi olması için bu unsurların en iyi şekilde olması gerekmektedir. Bu üç unsurdan birincisi, müzakerede bulunmaktır. Yani ulusal öneme sahip bir şey hakkında tartışma yürütmektir. İkincisi, yönetseldir; bütün kamu görevlileri ve yetkilerin düzeni, bunların sayısı ve nitelikleri, yetkilerinin sınırları ve seçilme yöntemleridir. Üçüncüsü ise yargı sistemidir (Aristoteles 2007: 149). Müzakerede bulunma; savaş ve barışı belirlemeyi, ittifaklar yapmayı, ittifaklardan ayrılmayı, kamu görevlilerinin seçimi, kamu görevlilerinin yaptıkları işleri inceleme işlerini yani yasamayı kapsar. Bu konularda egemen yetkiyi bütün vatandaşlara vermek demokratiktir. Önceden seçilmiş birkaç kişi müzakere sürecine katıldığı zaman oligarşiktir. Üst sınıf üyelerinden, asil ve soylulardan oluşan bir grup müzakere sürecine katıldığında aristokratiktir. Monarşide yasama gücü kralın elinde halkın iyiliği için kullanılırken, tiranın elinde kendi çıkarları için ezici bir güç olursa despottur. Politeiada yasama yetkisini kullanma, karar verme yetkisi halkın tümünün iyiliği göz önünde tutularak halkın kendisine aittir. Yürütme,

devletin yasalarını ve kanunları uygulama işidir. Yürütme yetkisi için kamu görevlerine atama yapanların kimler olduğu, bunların kimler arasından yapıldığı ve ne şekilde yapıldığı sorusuna üç farklı cevap verilebilir. Atamaları ya bütün vatandaşlar yapar ya da sadece bazı vatandaşlar yapar; atamalar ya bütün vatandaşlar arasından ya da ayrı tutulan bir sınıf arasından yapılır ve yöntem olarak ya kura ya da seçim kullanılabilir. Kamu görevlerine kura yoluyla ya da seçim yoluyla herkes tarafından atama yapılması demokratiktir. Bazılarına herkes arasından ya kura ya da seçimle atama yapılması diğerlerinin sadece bir sınıf tarafından doldurulması oligarşiktir. Sadece bazılarının herkes arasından herkes arasında seçim yapması ve ardından herkesin bu seçilenler arasından seçim yapması ise aristokratiktir.Yargı yetkisi için, mahkemelerin üç ayırt edici özelliği olmalıdır. Bunları kendilerini oluşturan kişilere yargılama yetkisine sahip oldukları alanlara giren konulara atama şekline göre sınıflandırabiliriz. Mahkeme üyelerinin herkes arasından mı yoksa bir sınıftan mı atandığı, kaç tane mahkeme türü olduğu, atamanın kura yoluyla mı seçim yoluyla mı gerçekleştirildiğinin sorulması gerekir. Farklı mahkeme türleri olmalıdır. Devlete karşı suç işleyenler, kasıtlı adam öldürenler, kamu yararına karşı işlenenler suçlar… vb hepsi farklı mahkemelerde yargılanmalıdır. Kura ya da seçim yoluyla göreve gelen yargıçlar belirli türlere ayrılan davalarla ilgilenmelidir. Mahkemelerin kurulmasında herkes söz sahibi olursa bu demokratiktir. Bazıları söz sahibi olursa oligarşiktir. Seçkin bazıları söz sahibi olursa aristokratiktir (Aristoteles 2007: 157-158).

Aristoteles için devlette ele alınması gereken bir diğer husus da devletteki değişikliklerin nedenleri, bunların niteliği, devletin yıkılmasının sebepleri ve devletin hangi türlerden hangi türlere dönüştüğü konusudur. Öncelikle devletin temel ilkesi yani devlette amaçlanan adalet ve eşitlik türünün ne olduğunun ele alınması gerekir. Her yönetim şeklinin kendine özgü adalet ve eşitlik anlayışı vardır. Demokrasi, herhangi bir konuda eşit olanların mutlak olarak eşit oldukları inancına dayanır. Herkesin aynı oranda özgürlüğünün bulunduğunu, bu yüzden de herkesin mutlak olarak eşit olduğunu söyler. Oligarşi, bir konuda eşit olmayanların mutlak olarak eşit olmadıkları varsayımına dayanır; zenginlik bakımından eşit olmadıklarından dolayı, kendilerinin mutlak olarak eşit olmadıklarını sanırlar. Aristokrasi soyca üstün olanların eşit olduğu görüşüne dayanır. Devletteki bu eşitsizlik durumu devletteki iç savaşların, devrimlerin sebebidir. Çünkü insanlar adil ve eşit olana erişme çabası içindedirler. Eşitliğe meyilli olanlar az şeye sahip olmalarına karşın yine çok şeye sahip olanlarla eşit olduklarına inanırlar. Eşitsizliği ve üstünlüğü amaçlayanlar da eşit olmamalarına karşın daha fazla şeye sahip olmadıklarını eşit ya da daha azına sahip olduklarını düşünürlerse aynısını

yaparlar. İnsanlar kazanç ve itibar sağlamak için de eşitliği göz ardı edebilirler. Kendilerine kazanç sağlamak amacıyla zalim ve baskıcı olabilirler. Tiranlık bunun en açık örneğidir. Tiran kendi çıkarları için ulusu hiçe sayar. Toplumdaki bir sınıfın örneğin zenginler sınıfının kibirli tutumları diğerlerini hor görmesi, onları aşağılamasının yaratacağı eşitsizlik devlette ayaklanmaya, düzensizliğe sebep olur. Toplumu oluşturan kesimlerinden birinin orantısız yükselişi toplumun geri kalanları ile arasındaki dengeyi bozacağı için devlette karışıklığa yol açar. Görüldüğü üzere devletteki ayaklanmaların sebebi insanların eşitliği istemeleri ve adil muamele görme arzusudur. İnsanlar eşitliğin bozulması durumunda, kendilerine adaletli davranılmadığı gerekçisiyle ayaklanırlar. Nüfusun bir kısmının daha üstün daha güçlü olması diğerlerinin gözüne battığında güçsüzler güçlü olanlara karşı gelmeyi göze alırlar. Eşit ve özgür olmak isteyenler hiç çekinmeden her türlü şiddete başvururken, elindeki haklarından feragat etmeyenler ise her türlü hile ve entrika ile mevkilerini korumaya çalışırlar. Bazen de güçlü ve asil olanlar diğerlerini ikna yöntemi ile kandırarak üstünlüklerini korurlar (Aristoteles 2007: 159-180).

Aristoteles her yönetim şeklinin belli ilkelere dayanması gerektiğini belirterek yönetimin kendisini belirleyen ilkelere ters düşmezse, ilkeleriyle çelişmeyip ilkelerine uygun yönetimi benimserse kolay kolay yıkılmayacağını dile getirmiştir. Örneğin oligarşi, kendi üyelerinden durumu uygun bulmayan bazıları tarafından alaşağı edilen despotça yönetimleri yüzünden yıkılmıştır. Yönetimlerin yıkılmaması, korunması için yönetimleri yıkan sebepleri doğru bir şekilde kavranması gerekmektedir. Yönetimlerin dayandığı temel ilkelere titizlikle dikkat edilmesi ve devrime, yıkılmaya yol açacak hususlardan kaçınılması gerekmektedir. Yönetimi korumanın en etkili yolu orta derecede sınıfın geniş olmasına özen göstermektir. Bu eşitsizlikten kaynaklanan kargaşayı sona erdirir. Çünkü insanların en büyük arzusu eşitliği ve özgürlüğü yakalamaktır.

Aristoteles'e göre devleti yönetenlerin, gücü elinde tutanların dikkat etmesi gereken hususlar vardır. Bu yönetimin devamı ve sürekliliği için gereklidir. Göz önünde bulundurulması gereken hususlar yönetime sadakat ile bağlanılması, yönetim işinde yetenekli olunması, iyilik ve dürüstlüktür. Aristoteles'in devletin sürekliliğinin sağlanması için önem verdiği hususlardan biri de vatandaşların eğitilmesidir. Bireyler eğitilerek yönetim şekline uygun (toplumun yasaları demokratikse demokratik biçimde, oligarşik ise oligarşik biçimde yaşamalarını sağlayacak eğitim) bireyler haline getirilmelidir. Örneğin oligarşilerde gençlere demokratik düşüncedeki insanların

yapmaktan keyif aldıkları şeyler öğretilmemelidir. Yoksa eğitim eksikliğinden sitenin tümü kaybedilebilir (Aristoteles 2007: 185-186).

Aristoteles kamu görevlerini de şu şekilde sıralamıştır. Öncelikle ticarette düzen sağlanmalıdır. Alışverişlerin dürüst şekilde yapılması sağlanmalıdır. Şehir içinde yer alan kamu binaları ve özel binalar düzenli planlanmalıdır. Gerekli olan surlar, yollar, liman ve benzerleri yapılması gerekli yapılardır. Devletin gelirlerini toplayan, muhafaza eden ve çeşitli alanlara dağıtan toplayıcılar ve haznedarlar da kamu görevinde bulunurlar. Devlette doğruluk ve adalet ile ilgili konularda hüküm verecek yetkili kişilerin olması da gereklidir. Hüküm veren kişilerin yanında bu hükmü uygulayacak kişiler de olmalıdır. Hükmü veren ile uygulayanların farklı kişilerin olması konusuna da Aristoteles dikkat çekmiştir. Özellikle tutsaklarla ilgilenecek daimi bir organ olmasını dile getirmiştir. Ayrıca din görevlileri ve rahipler tapınmaya ilişkin görevlerde sorumludur. O halde görevleri şu şekilde sıralayabiliriz: Din, savunma, gelir ve harcamalar, ticaret, şehir düzenlenmesi, hapishaneler ve hükümlerin düzenlenmesi (Aristoteles 2007: 218-222).

Aristoteles devletin mutlu bir yaşamı hedeflediğini belirterek bu hedefe ulaşmak için yapılması gereken şeyler üzerinde de durmuştur. Mutlu olmak için insanların erdem sahibi olmaları gerektiğini belirterek bunu akla uygun eylemler yaparak akla uygun yaşayarak ulaşılabileceğini savunur. Aristoteles'e göre insan ahlaki ve ahlaki iyiliğe sahip olduğu ve davranışlarını bu doğrultuda sergilediği oranda mutlu olur. O halde mutlu bir site elde edilmek isteniyorsa akıl ve erdemler olmadan böyle bir siteye ulaşmak mümkün değildir Aristoteles için. Erdem ve akıl olmadan bir insanın ya da bir sitenin iyi bir şeyler yapması imkânsızdır. Mutlu bireyler mutlu siteyi oluşturacaksa herkesin mutlu bir biçimde hareket edebilmesini sağlayacak kurallar, yasalar, düzenlemeler yapılmalıdır. Tüm yapılan yasalar hükmetmeyi amaçlar, eğer bu hükmetme adil olursa mutlu yaşam sağlanır, adaletsiz biçimde hükmetmek mutlu yaşamı değil acı ve gözyaşını doğurur (Aristoteles 2007: 224-228).

Bir devletin oluşması için gerekli unsurları Aristoteles şöyle sıralar. Birinci zorunluluk insanlardır. Devleti oluşturan insanların hem sayısına hem de türüne dikkat edilmesi gerekir. İkinci zorunluluk topraktır. Toprağın gerek büyüklüğü gerekse niteliğinin belirlenmesi gerekir. Çoğu insan mutlu olmak için sitenin büyük olması gerektiğine inanır. Fakat bu büyüklük hakkında nasıl yargıda bulunacaklarına karar veremezler. Büyüklüğe, sitede yaşayan insanların sayısı yolu ile ulaşmaya çalışırlar fakat sadece sayıya değil güç ve etkinliğe de bakılmalıdır. Her insanın yerine getirmesi gereken

işlevi vardır ve bunu en iyi şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Ayrıca devleti oluşturan insanların üzerinde ayrım yapmaksızın devlette kölelerin, ziyaretçilerin, yabancıların var olmasına da izin verilmelidir. Sitenin nüfus sayısının da ayarlanması gerekmektedir. Aşırı kalabalık bir nüfusun iyi yönetilmesi, yasalara uygun idare edilmesi imkânsızdır. Site kendi kendine yeterli bir yaşamın tüm gereksinimlerini karşılayabilecek kadar nüfusa sahip olmalıdır. Kolayca denetim altında tutulabilecek kadar büyük olmalıdır. Aynı şekilde devletin toprakları da kolayca denetim altında tutabileceği kadar büyük olmalıdır. Sitenin topraklarının hem kara hem deniz bağlantıları olmalıdır. Bu durum askeri harekâtlar için eşit ölçüde iyi bir konum yaratır, siteye getirilen yiyeceklerin alınması için iyi bir ambar oluşturulur, kereste ve toprağın üretebileceği hammaddelere ulaşılabilmeyi kolaylaştırır. Yani site iyi bir yaşam sağlanması için iyi yere kurulmalıdır. Örneğin bol su kaynakları olmalı, denize ve iç kesimlere ulaşımı kolay olmalı, sivil ve askeri faaliyetlerin gerçekleştirebileceği bir yer olmalıdır (Aristoteles 2007: 231-245).

Aristoteles siteyi oluşturan en önemli unsur olarak insanların birlikteliğini ortaya koyar. Kendi kendine yeterli ve mutlu bir yaşam için insanlar canı gönülden bir araya gelip birliktelik oluşturması gerekir. Yoksa devlet tesadüfen bir arada bulunan insanlardan oluşursa kalıcılığı sağlanamaz. Devlet iyi bir şeyler yapmak için bir araya gelmiş insanlardan oluşmalıdır. Ayrıca bir araya gelen bu insanlara adilce hükmedilmesi gerekir ki sitenin mutlu olması sağlansın. Aristoteles için sitenin mutluluğu erdem ve adalet ile sağlanır. Mutluluk erdemle birlikte var olur. Mutluluk sadece sitenin bir parçası için değil tüm vatandaşların hesaba katılması ile sağlanır. Tüm insanları mutlu etmek için de iyi yasaların yapılması gerekmektedir. Yapılan yasalarda amaç iyilikleri ve erdemi ortaya çıkarmak olmalıdır. Devlet iyi ve mutlu bir devlet olmayı hedefliyorsa erdeme gerektiği ölçüde sahip olmalıdır (Aristoteles 2007: 248-249).

İyi devlet yaşantısı ile erdemi özdeşleştiren Aristoteles erdeme ulaşmanın yolunun eğitimden geçtiğine inanır. Eğitim, insanı kaba doğa durumundan kurtarır. Yasa yapıcının asıl görevi gençlerin eğitiminin düzenlenmesidir diyen Aristoteles eğitim ile erdem empoze edilmeyen bireylerin toplumsal yaşamı kötüye sürükleyeceğine önemle değinir. Bu yüzden yarınki kuşaklar iyi yetiştirilmelidir Aristoteles'e göre. Mutlu yaşam için erdem, erdem için de eğitim şarttır. Öyleyse gençlere öğretilmesi gereken tüm yararlı şeyler öğretilmelidir. Örneğin okuma, yazma, beden eğitimi, müzik, resim… Ayrıca herkes kendi kişiliğine ve huyuna göre başarılı olabileceği bir alanda eğitimine devam etmelidir. Eğitimle bireylere hayvani niteliğinden sıyrılmak ve soylu bir nitelik kazandırmak hedeflenmelidir (Aristoteles 2007: 262-270). Aristoteles bu yüce görevi

devlete vermekte yani eğitimi devletleştirmektedir. Devlet, yarınki kuşakların iyi yetişmesi işini kendisi ele almalıdır. Devlet eğitim ile yeni nesillere soylu bilgiler kazandırarak onların yetkinleşmesini sağlayıp onlara iyi bir hayatın kapılarını açmalıdır (Gökberk 1999: 80).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Aristoteles, Politika adlı eserinde toplumun ve devletin kuruluşunu, işleyişini, yönetim biçimlerini incelemiştir. Tüm felsefesi birbirine sıkı sıkıya bağlı olan ve büyük bir tutarlılıkla ele aldığı konuları işleyen Aristoteles'in siyaset felsefesi varlıklar için ortaya koyduğu amaçlılık ilkesi, insan anlayışı ve etik görüşleriyle uygunluk arz eder. Buna göre her var olan bir var olma amacı taşıdığına göre insan da bir var olma amacı taşır. Bu amaç kendi özüne uygun en yüksek iyiyi gerçekleştirmektir. Bu amaca da ancak toplum ve devlet hayatında ulaşılabilir. Aristoteles "zoon politikon" olarak tanımladığı insanın ahlaki olgunluğa ancak toplumda, devlette ulaşabileceğini savunduğu için devletin asıl amacını bireylerin davranışlarını biçimlendirmek, onları olgunlaştırmak ve insana yaraşır iyi bir yaşam sürmelerini sağlamak olarak görmüştür.

Yönetim biçimleri üzerine yapmış olduğu inceleme sonucunda Aristoteles bu yönetim biçimlerinin iyi ve kötü yanları üzerinde durmuştur. Hangi yönetim şekli insanları iyilik bakımından erdem bakımından en yüksek biçimde olgunlaştırıyorsa o yönetim biçiminin en doğru olduğu sonucuna varmıştır. Aristoteles'in devletten beklentisi devletin vatandaşların iyiliğini sağlayıp ve onlara yaşamaya değer iyi bir hayat sunmasıdır. Devlet insanların iyiliğini ve ahlaki olgunluğunu düşünerek tüm insanların ortak mutluluğunu gerçekleştirmeyi amaçlamalıdır. Öyleyse hangi yönetim şekli en iyidir? Nasıl ki aynı elbiseyi giyen iki kişide, elbise farklı duruyorsa, aynı şekilde yakışmıyorsa bütün zamanlara bütün toplumlara uyacak iyi bir yönetim şekli yoktur. Örneğin üstün iyiliğe sahip olan bir krallık ailesinin devletin önderleri olduğunu doğal olarak kabul edecek türden bir halk için krallık yönetimi gerekir. Siyasi görevler için gereken yetenek ve erdeme sahip olduklarından dolayı kendileri önder olan özgür insanlar tarafından yönetilebilecek bir halk için de aristokrasi gerekir. Öyleyse ister monarşi, ister oligarşi, ister aristokrasi ile yönetilsin iyi bir devlet elde etmek için iyi bir insana sahip olunmasını sağlayacak eğitim ve ahlak kuralları ile bir kimseyi iyi bir vatandaşın ve iyi bir yöneticinin görevlerine uygun hale getirmek en doğru olandır. O halde esas olan iyi yönetici, iyi vatandaş, iyi insan olmaktır.

KAYNAKÇA

Aristoteles, (2007), **Politika,** (Çev. Ersin UYSAL), İstanbul: Dergah Yayınları.

ARSLAN Ahmet, (2010), **Felsefeye Giriş,** Ankara: Adres Yayınları.

CEVİZCİ Ahmet, (2010), **Felsefeye Giriş,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

CEVİZCİ Ahmet, (2011), **Felsefe Tarihi,** İstanbul: Say Yayınları.

DEDE Münir, (1996), **Felsefe Dersleri,** İstanbul: Denge Yayınları.

DROIT Roger-Pol, (2013), **Kısa Felsefe Tarihi,** (Çev. İsmail YERGUZ), İstanbul: Say Yayınları.

GÖKBERK Macit, (1999), **Felsefe Tarihi,** İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜÇLÜ Abdülbaki, UZUN Erkan, UZUN Serkan, YOLSAL Ümit Hüsrev, (2003), **Felsefe Sözlüğü,** Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

GÜNDOĞAN Ali Osman, (2011), **Felsefeye Giriş,** İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

HÖFFE Otfried, (2008), **Felsefenin Kısa Tarihi,** (Çev. Okşan NEMLİOĞLU AYTOLU), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

LAW Stephen, (2010), **Görsel Rehberler-Felsefe,** (Çev. Hülya YUVALI, E. Özlem GÜLTEKİN), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

MAGEE Bryan, (2004), **Felsefenin Öyküsü,** (Çev. Bahadır Sina ŞENER), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.